VLADIMÍR LIŠKA

KRUTÉ VÁŠNĚ ŘÍMSKÝCH CÍSAŘŮ

x·y·z
NAKLADATELSTVÍ

VLADIMÍR LIŠKA

KRUTÉ VÁŠNĚ ŘÍMSKÝCH CÍSAŘŮ

© Vladimír Liška, 2001, 2010
© NAKLADATELSTVÍ XYZ, s. r. o., 2010

ISBN 978-80-7388-374-4

VLADIMÍR LIŠKA

KRUTÉ VÁŠNĚ ŘÍMSKÝCH CÍSAŘŮ

„Kéž by měl lid římský jen jednu šíji!“

římský císař Caligula

Tato kniha je určena všem, kdo v dějinách hledají poučení pro budoucnost. Neboť zneužívání moci se děje stále. Prostředky zůstaly velmi podobné těm, které tu byly už před tisíciletími, změnily se pouze jejich formy, které jsou méně postřehnutelné, ale často krutější, masovější, a o to nebezpečnější.

Autor

OBSAH

Prolog 15

Kapitola I. 23
Zrod římské tyranie

Kapitola II. 40
Sulla – katan Říma?

Kapitola III. 63
Caesar – hrobník republiky?

Kapitola IV. 118
Tiberius – oběť pomluv?

Kapitola V. 149
Caligula – šílenec, nebo podvodník?

Kapitola VI. 201
Nero – oběť historického mýtu?

Kapitola VII. 230
Císařský Řím a jeho mravní úpadek

Kapitola VIII. 245
Domitianus – šílený terorista?

Kapitola IX. 268
Commodus – bestie na trůně

Kapitola X. 294
Caracalla – římský Alexandr Makedonský?

Kapitola XI. 309
Řím plný mystérií

Kapitola XII. 322
Diocletianus – bijec křesťanů

Kapitola XIII. 337
Prokletý Iulianus

Epilog 361

Přehled nejproslulejších římských diktátorů a panovníků 369

Přehled použitých pramenů a literatury 371

PROLOG

Pokud otevřeme na straně 636 Ecyklopedii antiky (vyd. Academia 1973), nalezneme pod heslem *tyran – tyrannis* následující vysvětlení: „Jedna z řeckých forem monarchie, v jejímž čele stál tyrannos (tyran), tj. samovládce, který se zmocnil vlády státním převratem. Ranou tyrannidou prošly v řeckém světě skoro všechny vyspělejší obce v 7. a 6. století př. n. l., a to jak v evropském Řecku, tak v Malé Asii, na ostrovech v Egejském moři a (za poněkud jiných okolností) i na Sicílii. Byla to jedna z nejčastějších forem boje dému (tj. lidu – *pozn. aut.*) proti rodové aristokracii. Slovo tyrannos nemělo původně význam hanlivý, neboť vláda tyranů přispěla skoro všude po odstranění vlády aristokracie k hospodářskému i kulturnímu rozvoji jednotlivých městských států."

My však budeme hovořit o jiných tyranech. V centru naší pozornosti se ocitnou vládcové, kteří přišli k moci v jednom z největších a zároveň nejvýznamnějších impérií tehdejšího antického světa – římské říši. Stalo se tak v dobách, kdy antické

Řecko už dávno ztratilo svou samostatnost a bylo roku 146 př. n. l. připojeno k Římu jako jedna z jeho provincií.

Ovládnutím této země získal Řím mocné kulturní impulzy pramenící v helénismu, jednolitém kulturně-společenském proudu, jenž se z Řecka po jeho dobytí Filippem Makedonským (r. 338 př. n. l.) šířil dál na východ i na západ a výrazně ovlivňoval i kulturu římskou. Řečtí umělci, lékaři, vědci, filozofové i stavitelé byli v římském světě vítáni a ceněni, a to dokonce i jako otroci.

Z Říma se stala mnohonárodní otrokářská velmoc, v níž se Řekové se svou bohatou kulturní tradicí stávali Římanům vzorem. Vlivy řeckého helénismu se v římské kultuře promítly tak silně, že lze hovořit o řecko-římské kultuře i přesto, že Řím svými kořeny vyrostl původně z kultury a duchovního odkazu Etrusků, tajemného národa, o jehož původu se vědci přou dodnes.

V době pádu Řecka do područí Říma byla už tradice starých řeckých tyrannid dávno překonaná a zapomenutá. Pojem tyran sice dál označoval samovládce, avšak nyní už v jiném, pejorativním významu. Stal se symbolem krutých diktátorů a panovníků potlačujících občanské svobody a reprezentujících násilné formy vlády.

Při studiu římských dějin jsem si často kladl otázku, do jaké míry jsou informace o proslulých vládcích Říma objektivní. A pak jsem si při čtení knih historiků Tacita a Suetonia, pojednávajících o vládách prvních římských císařů, uvědomil,

že jejich díla jsou velmi popisná, nabitá sice fakty, ale zároveň i spekulacemi, za nimiž se často vytrácelo dějinné pozadí doby, v níž tito panovníci žili.

A přece to byla právě éra císařství, v níž byly činy římských panovníků často charakterizovány jako tyranské. Tiberius, Caligula, Nero, Domitianus, Commodus, Caracalla nebo Diocletianus, ti všichni vstoupili do dějin římského impéria jako tyrani. A přitom každý z nich žil v jiné době a jejich politiku nezřídka ovlivňovaly okolnosti, které sami příliš změnit nemohli, ale spíše se jimi nechali unášet.

Spojovala je však jediná touha – udržet si moc. A zároveň se všichni báli o svůj život. Měli strach z toho, že jim tato moc bude násilně vyrvána a na jejich místo přijde jiný uzurpátor. Opojení mocí na jedné straně a strach z její ztráty na straně druhé, to byly a jsou hlavní vlastnosti tyranů, hybné páky jejich činů i zločinů, jichž se dopouštěli. Kořeny krutovlády, hýbající světem odjakživa...

Římané byli vždy velmi militantním národem. Jejich dějiny jsou dějinami neustálých válek, zprvu obranných, později dobyvačných. Dalo by se bez nadsázky říci, že moc a sláva Říma i jeho vládců vyrostly v prostoru antického Středomoří na prolité krvi jiných národů i na otrocké práci poražených a ujařmených lidí.

Uplynula téměř dvě tisíciletí a k této moci a slávě římských panovníků s respektem vzhlížel jiný tyran, jemuž šlo v podstatě o totéž – ovládnout jiné národy a učinit z nich posluš-

né vazaly a otroky. Vnutit jim nový řád vyvolené panské rasy v šílené představě, že on je pokračovatelem starého ducha římského militarismu.

Jmenoval se Adolf Hitler a také jeho nová světová říše, o které snil, měla být věčná, stejně jako kdysi říše římská. Nestalo se tak. Podobně jako v případě římského impéria se okolní svět nakonec semkl v jeden šik a jeho říši pohltil a rozvrátil. Nic netrvá věčně...

Římské impérium v císařské éře, to byl mnohovrstevný, mohutný stroj státní správy, opírající se o armádu. Dějiny této pohnuté epochy jednoznačně dokládají, že římští panovníci nebyli a ani nemohli být samovládci bez spojenectví s armádou a s její velitelskou elitou. Militarismus za císařství dosáhl svého největšího rozkvětu, protože se ukázalo, že jen tak si může Řím moc ve své říši udržet. Nebylo snad jediného vládce tohoto impéria, který by nebyl nucen čelit válkám, povstáním, vnitropolitickým intrikám a převratům. Bez vojáků by císařové neznamenali nic, a ti, které armáda nakonec opustila, nebo se proti nim dokonce postavila, byli předem odsouzeni k smrti. Většinou formou palácových převratů, jichž se římští diktátoři a císařové obávali nejvíce.

Z tohoto důvodu se snažili potlačovat jakýkoli náznak opozice. Ale i z poslušných služebníků, jimiž se obklopovali, se nakonec velice často vyklubali démoni jejich vlastních osudů, třímající v rukou jed, dýku nebo meč. Jenomže ani tyranie jako forma vlády není nikdy samoúčelná, ale spočívá svou pod-

statou v neschopnosti společnosti řešit politicko-mocenské i sociální problémy jinými, demokratičtějšími cestami. Násilí zde vystupuje z lůna strachu z jiného násilí. Je to začarovaný kruh každé despocie...

Ale i tyrani jsou jenom lidé. Vše lidské i nelidské je jim vlastní, neboť i u nich se projevuje míra dobra a zla, tak jako v každém člověku. Záleží pouze na tom, co nakonec převáží.

Když jsem četl literaturu a historické prameny k tématu římských tyranů císařského období, zjistil jsem, že jsme vlastně odkázáni pouze na několik stěžejních děl antických historiků, jejichž autorita však byla pro budoucí pokolení nezpochybnitelná. Všechna pozdější odborná i umělecká díla o římských panovnících byla tak či onak touto autoritou starých antických dějepisců ovlivněna. Jimi uváděná fakta byla přijímána vesměs jako objektivní, ačkoli o tom v řadě případů osobně velmi pochybuji.

Díla Tacitova, Plútarchova, Suetoniova a dalších antických historiků tak dala vyrůst dějinné tradici, podle níž byli takoví císařové jako Tiberius, Caligula či Nero jen obyčejnými zrůdami, za kterými zůstávaly potoky nevinně prolité lidské krve. Krutovládci bez skrupulí – takový je kupříkladu dodnes vžitý obraz těchto tří římských panovníků. Ve skutečnosti se právě na nich historický tradicionalismus podepsal nejvíce. Někdy je tento jejich obraz zčásti dokonce úplně falešný.

K tomu všemu je třeba také přiznat, že při popisech vlád některých císařů-tyranů (například Diocletiana či Iuliana)

se pod jejich negativní charakteristiky podepsala i tradice křesťanská. A opět jen díky černobílému vidění a hodnocení skutkové podstaty panování těchto římských vládců.

Proto jsem se rozhodl učinit touto knihou malý historický experiment a vrátit se zpět do éry, v níž se začínala formovat naše evropská kultura, vyrostlá z kultury antické, tedy řecko-římské. Jde o pokus zbavit tyranské panovníky Říma nánosů polopravd, mýtů a lží, které v sobě historický tradicionalismus, spočívající ve skutečnosti jen v několika dochovaných spisech antických historiků, někdy skrývá. Protože obraz císařských tyranů je mnohem plastičtější, než jak nám ho dávná dějepisná tradice zachovala.

Rozmotat toto předivo skryté pravdy a ukázat římské tyrany poněkud jinak, než jsme dosud byli zvyklí, samozřejmě neznamená ospravedlňovat zločiny, jichž se tito vládcové největšího antického impéria dopouštěli. Jde jen o to, odkrýt některé souvislosti, jež k tomu vedly. Souvislosti často dosud neznámé, mnohdy i záhadné, za nimiž je možné vytušit pohnutky i motivy, jež se zdají být přinejmenším pravděpodobné.

Je to vlastně kniha o moci a myslím, že může v mnohém promlouvat i k nám. Protože lidská touha po neomezené vládě vede často ke ztrátě soudnosti i sebekritičnosti, což se odráží v naší civilizaci po celé dlouhé věky. Nejde ale o knihu, která by splňovala přísné nároky vědeckého díla. Patří sice do literatury faktu, ale zároveň i k tomu druhu literatury, kterou někdy označujeme za spekulativní. Nejsem si ovšem zcela jist, zda je

to obsahu této mé práce k užitku či ke škodě, ale to koneckonců nejlépe posoudí čtenáři. Jen jedno vím určitě. Lze tak dospět i ke zcela netušenému, nonkonformnímu poznání…

Vladimír Liška

KAPITOLA I.

Zrod římské tyranie

O tyranii můžeme hovořit buď v užším, nebo širším, obecnějším slova smyslu. Zatímco v prvním případě míváme na mysli tyranii spjatou zpravidla s konkrétní osobou, v případě druhém se jedná spíše o samotný systém státní moci, uplatňující svou autoritu jak uvnitř, tak i vně státu, čili především v zahraničněpolitické oblasti.

Ve skutečnosti však jedno splývá s druhým. Tyranie je totiž pokaždé systémem osobní moci, jeho vysoce centralistickým modelem, uplatňujícím všechny možné metody likvidace jakékoli opozice, s preferencí násilných metod vlády.

Již z této základní charakteristiky plyne závěr, že tyranie je především agresivní způsob vládnutí, směřující nejen k potlačování občanských svobod jednotlivce, ale zároveň dochází k orientaci zákonodárné a výkonné moci i proti demokratickým mechanismům státní správy. Diktatury na sklonku římské republiky a později i nastupující epocha císařství byly také

vždy závislé na rozhodnutích jednotlivce či úzkých skupin lidí opírajících se o rozsáhlý státní represivní aparát – v prvé řadě o armádu a policii.

Vlády tyranů však nevznikají náhodou. Z dějin můžeme vysledovat, že se takoví vladaři k moci dostávali zejména v časech ekonomických a politických krizí, což platí v zásadě dodnes. Byly to právě tyto krize, údobí často nepřehledných společenských zmatků a konfliktů, jež jim umožňovaly strhnout na sebe moc.

To ale nestačilo. Bylo ještě třeba si nově nabytou moc upevnit a chránit ji. Nedemokratická forma této ochrany se jevila vždy jednodušší a účinnější, pokud byla po ruce síla, o kterou se bylo možné opírat, a navíc jí represivní složky moci vyhovovaly, protože byly současně i výrazem její podstaty. Touto silou byla především armáda.

Tyranie se opírá výhradně o ozbrojené složky státu a společnosti, a dokonce vytváří i nové. Je to její hlavní rys, životodárná tepna každé totalitní samovlády. Paradoxem je, že vládcové, spoléhající se téměř výhradně na armádu, se na ní zároveň stávají závislými, a je to pak zpravidla vojsko, kdo určuje jejich osudy. Role vojenské elity je tedy pro každou tyranii zákonitě rozhodující a vladaři tuto její výsadní úlohu většinou ještě výrazně posilují ve snaze zajistit jí i nutnou společenskou autoritu a prestiž.

Tyrani a armáda tak tvoří jednolité symbiotické souručenství, bez něhož se žádná násilná forma státní moci neobejde.

Díváme-li se proto na éru římského císařství, spatříme v jejím lůně právě tento hlavní znak. Jde o moc spjatou úzce s mocí armády. Je to diktatura mající buď skrytý, nebo naopak naprosto zjevný charakter diktatury vojenské.

Řím a jeho panovníci se o takovou vojenskou diktaturu vždy opírali. V samotném centru své říše dokonce vybudovali její novou elitní složku – pretoriánskou gardu, osobní císařovo vojsko.

Zprvu šlo o pět tisíc vojáků, jejichž počet se ale časem rozrostl až na devítitisícovou armádu s vlastními kasárnami na východním okraji Říma. Veleli jim původně dva prefektové jmenovaní panovníkem, kteří byli od počátku i součástí císařské rady a patřili mezi významné panovníkovy poradce. Neboť vše, co se odehrávalo v Římě, dopadalo na celé římské impérium. Tady bylo srdce státní politiky i mozek říše. Císařství, to byl panovnický absolutismus, kde scházel k tyranii už jenom krůček. A ten, kdo takový rozhodující krůček udělal, stával se prakticky neomezeným despotou.

Dějiny římské říše jsou ale zároveň i historií různých paradoxů. Ten hlavní spočívá už v tom, že samotný Řím vznikl na troskách svržené samovlády etruských králů. V učebnicích dějepisu sice tvrdíme, že Řím vznikl roku 753 př. n. l. díky mytickým postavám bratrů Romula a Rema, ale v těch časech šlo jen o vcelku bezvýznamnou osadu.

Ve skutečnosti byla budoucí metropole římského impéria povýšena první rozsáhlejší výstavbou na město až za vlády